

Samenwerkende Organisaties Vogelonderzoek Nederland

Punt-Transect-Tellingen, een SOVON-project voor wintervogels

In het najaar van 1978 werd begonnen met het veldwerk voor het Atlasproject voor Winter- en Trekvogels. Nog diezelfde winter ging een tweede SOVON-project van start, het Punt-Transect-Tellingen (PTT) project voor wintervogels. Het Atlasproject kon van meet af aan steunen op een grote schare medewerkers. Het PTT-project begon heel klein en voorzichtig. Inmiddels groeit dit, ook wat betreft deelname. Nu de drukinkt van de Atlas van de Nederlandse vogels bijna droog is, worden de contouren zichtbaar van een tweede succesvol project van SOVON. Hoe langer dit in de komende tijd kan worden voortgezet, des te waardevoller worden de resultaten. Wat is het PTT-project en wat zijn de resultaten?

Het PTT-project gaat uit van tellingen gedurende exact vijf minuten van alle aanwezige vogels op 20 vaste telpunten langs een route. Ieder jaar zijn er vier telperiodes: 15-31 augustus, 10-25 november, 15 december-1 januari en 10-25 februari. De december-telling is verplicht, de andere tellingen zijn facultatief. De december-telling vormt dan ook de ruggegraat van het project. De verschillende routes worden zo lang als mogelijk, ieder jaar weer, geteld. De verzamelde gegevens geven ons een indruk van de veranderingen die er plaatsvinden in de wintervogelbevolking in Nederland. De gegevens uit één seizoen geven informatie over de veranderingen die er binnen een winterseizoen optreden.

Aantal routes

In de PTT-seizoenen 1978/79 en 1979/80 zijn alleen in december tellingen uitgevoerd (tabel 1). Deze tellingen kunnen als proeftellingen worden beschouwd. In het seizoen 1980/81 werd het project uitgebreid met een november- en een februari-telling. Daardoor konden niet alleen de veranderingen van jaar op jaar worden gevolgd, maar ook die binnen een jaar. In de vijf daaropvolgende jaren nam de schare medewerkers sterk toe met als voorlopig hoogtepunt het seizoen 1984/85. De afgelopen twee jaar lijkt er een stabilisatie in het aantal medewerkers te zijn opgetreden. In 1985/86 werd het project opnieuw uitgebreid, de augustus-telling ging van start. De resultaten van deze telling kunnen ons informeren over de veranderingen die er optreden bij vogelsoorten die al vroeg in het na-

jaar weg- of doortrekken. Ook zouden de resultaten een indicatie kunnen geven van het succes van het voorafgaande broedseizoen. Daarmee is de augustustelling ook een aanvulling op het Broedvogel-Monitoring-Project (BMP, zie *Limosa* 58: 167-172) en het Bijzondere Soorten-Project (BSP, zie *Limosa* 59: 43-48).

Ligging van de routes

PTT-tellingen kunnen in heel Nederland worden gedaan. Overal zitten immers vogels. De ligging van de routes is echter niet gelijkmatig over Nederland verspreid (figuur 1). De meeste routes liggen in Midden-Nederland. Gebieden met relatief weinig routes zijn Friesland, Groningen, Zuid-Drenthe, Flevoland, de Waddeneilanden, Zeeland, West-Brabant en Midden-Limburg. Hier kan het project nog medewerkers gebruiken. De uithoeken van het land worden bovendien nog voor een deel door tellers uit het midden des lands gedaan, bij gebrek aan lokale actievelingen. Wie gaat er een route doen langs de ganzen in Friesland, de bosvogeltjes op de westelijke Veluwe, de eenden en steltlopers in Zeeland of de Roeken en Kraaien in Midden-Limburg?

Wie kan meedoen?

Iedere vogelaar die zijn soorten kent, kan deelnemen aan het PTT-project. Het is mogelijk om als individu een route onder zijn/haar hoede te nemen of als groep waarnemers (vogelwerkgroep). Wordt voor de laatste optie gekozen, dan is de verplichting minder zwaar en de kans dat een route door onvoorziene omstandigheden niet geteld kan worden, is dan natuurlijk ook kleiner. Een route zal wel een aantal jaren achtereen geteld moeten worden. Alleen dan kunnen er immers veranderingen van jaar op jaar worden vastgesteld!

Wat doet de teller?

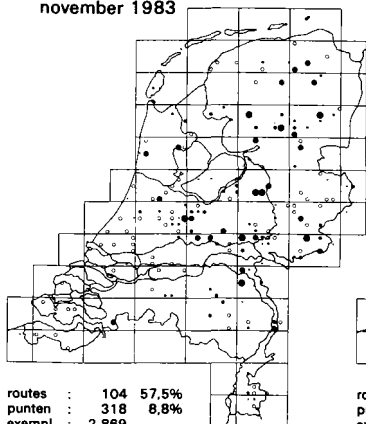
In de omgeving van de woonplaats wordt een route uitgezet met 20 vaste telpunten. De route wordt op een kaart ingetekend en van de telpunten worden situatieschetsjes gemaakt. Op deze manier kan een route in de toekomst probleemloos aan een eventuele opvolger worden overgedragen. Uit oogpunt van de kwaliteit van de resultaten verdient het de voorkeur om één route zeer veel jaren te tellen in plaats van

Tabel 1. Aantal PTT-routes in 1978-87.

Maand	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	1982/83	1983/84	1984/85	1985/86	1986/87
Augustus	—	—	—	—	—	—	—	261	270
November	—	—	102	114	103	181	311	316	320
December	55	86	151	143	164	333	418	379	391
Februari	—	—	109	112	129	262	350	267	331

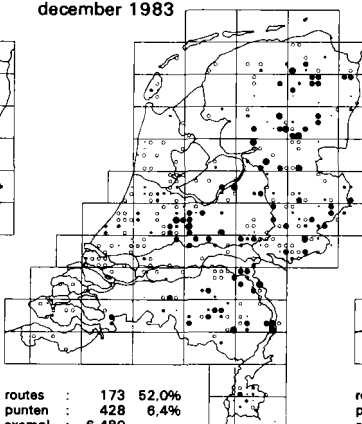
Sijs *Carduelis spinus*

november 1983

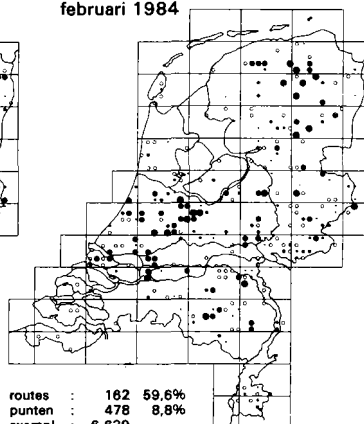
routes : 104 57,5%
punten : 318 8,8%
exempl. : 2 869

december 1983

routes : 173 52,0%
punten : 428 6,4%
exempl. : 6 480

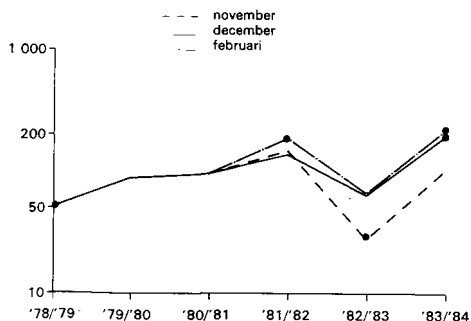
februari 1984

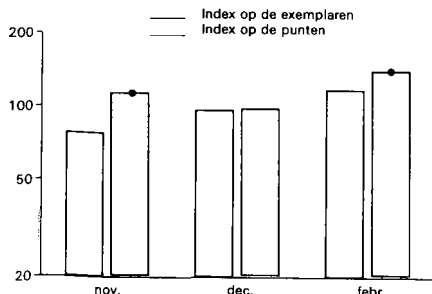
routes : 162 59,6%
punten : 478 8,8%
exempl. : 6 629

symbool	aantal exempl.	aantal routes (%)		
		nov.	dec.	febr.
•	0	42,5	48,0	40,4
•	1- 3	9,9	10,5	14,0
•	4- 10	16,2	8,4	8,1
•	11- 25	12,7	10,8	12,5
•	26-100	11,6	17,4	17,6
•	-100	5,0	4,8	7,4

Jaar op jaar index • Significantie t.o.v. 1980

Seizoen 1983/84 • Significantie t.o.v. dec.

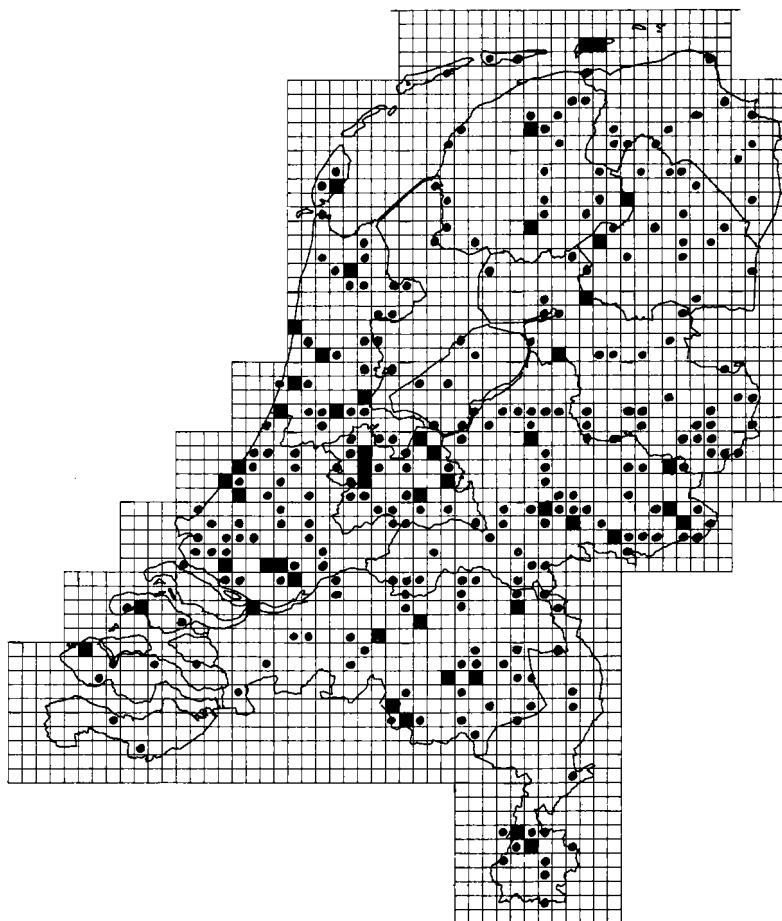
Vooraf in het oosten en midden van het land werden veel Sijs gezien. In de boomarme poldergebieden van Friesland, Noord-Holland en het Deltagebied was het aantal gemelde vogels gering.

Het verloop gedurende de winter was de laatste drie winters identiek; de laagste aantallen in november en de hoogste aantallen in februari. Dit verloop wordt veroorzaakt door trekverplaatsingen. Deze trekverplaatsingen kunnen wezenlijke veranderingen in de verdeling van de Sijsen over Nederland tot gevolg hebben, zoals bleek uit de gegevens van de winter 1983/84. De toename van de aantallen in november op december deed zich vooral gelden in de zuidoostelijke helft van het land. In februari waren de aantallen in West-Drenthe, Oost-Gelderland, Brabant en Limburg afgenomen, terwijl vooral in het groene hart van Holland een sterke toename plaats had gevonden.

Ook de Sijs heeft, evenals veel andere vinkachtigen, een sterke neiging tot groepsvorming. Door de algemene verspreiding leidde dit niet tot extreme aantallen op afzonderlijke routes. De maxima belopen enige honderden vogels op één route (november 239, december 302 en februari 375 exemplaren; 8, 5 resp. 6% van het totaal). De indexen kunnen dan ook als betrouwbaar gelden.

Het voorkomen van de Sijs als wintergast in Nederland heeft een invasie-achtig karakter. Dit wordt geïllustreerd door de sterke schommelingen van jaar tot jaar welke voor de november-, december- en februari-index synchroon lopen. Jaren met weinig Sijsen waren 1978/79 en 1982/83 en jaren met relatief veel Sijsen waren vooral 1981/82 en 1983/84. In 1983/84 werden bij vogeltrektellingen eveneens opvallend veel Sijsen opgemerkt (LWVT 1984).

Verdeling van getelde trajec-
ten over het land in 1984/85
(●) één route, (■) twee of meer
routes

steeds andere een korte tijd. Van de verschillende tel-
punten wordt een eenvoudige aanduiding van het bio-
toop gegeven. Hiermee is het voorbereidende werk af-
gesloten en kan er worden geteld. De teller krijgt voor
iedere telling een formulier, waarop de resultaten wor-
den ingevuld. De uitvoering van een telling kost onge-
veer een halve dag, de uitwerking ongeveer een uur.
Na enkele maanden wordt de teller gevraagd om aan
de hand van een hem toegezonden computeruitdraai
de gegevens te controleren. Eén telling kost dus nog
geen dag en de meeste tijd daarvan wordt in het veld
doorgebracht.

Wat doet SOVON?

Het PTT-project wordt in samenwerking met het Cen-
traal Bureau voor de Statistiek georganiseerd. SO-
VON draagt zorg voor de organisatie van het veld-
werk, het CBS voor de verwerking van de gegevens.
Voor de medewerkers is er een handleiding, die op
alle vragen een antwoord geeft, zowel in het veld als
achter het bureau. Voor het maken van situatieschets-
jes en het invullen van de gegevens zijn standaardfor-
mulieren beschikbaar.

Voor iedere telling krijgt de medewerker zijn for-
mulier toegestuurd. Dit gaat vergezeld van een bulle-
tin. Hierin worden opmerkelijke resultaten van de vo-

rige telling vermeld, tips voor het veldwerk en andere
relevante zaken. Enkele maanden na de telling krijgt
de teller een computeruitdraai met de resultaten van
zijn telling.

Gevraagd wordt deze gegevens te controleren. Eens
per jaar, in principe vóór de november-telling, ontvan-
gen de medewerkers een nieuwsbrief. Hierin worden
de resultaten van het voorafgaande seizoen bespro-
ken. Van alle soorten wordt het aantal waargenomen
vogels en de berekende index gegeven. Deze cijfers
worden kort toegelicht.

Recent is ook een aanvang genomen met een uit-
voerige publikatie van de gegevens in de vorm van een
jaarverslag. Het eerste jaarverslag is dat over het sei-
zoen 1983/84. In een aantal algemene hoofdstukken
wordt ingegaan op opzet en omvang van het onder-
zoek, verwerking van de gegevens, weerssituatie en al-
gemene uitkomsten. Daarna volgt per soort een gedet-
ailleerde bespreking van de resultaten (zie voor-
beeld). Alle getallen die de basis vormen voor
indexen, figuren en grafieken zijn vermeld in bijlagen.
Dit jaarverslag is te bestellen door f 30,— over te
maken op postbank 2905988 t.n.v. SOVON Arnhem,
onder vermelding van bestelling PTT 83/84. Binnen-
kort zal ook het jaarverslag 1984/85 van de personen rol-
len. Hiermee hopen wij een reeks publikaties in gang
te zetten waarin uitvoerig verslag wordt gedaan van de

Tabel 2. Aantal vogels per 100 PTT-routes van Strandleeuwerik, Klapekster, Barmsijs en Kruisbek in 1978-87.

Soort		1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	1982/83	1983/84	1984/85	1985/86	1986/87
Strandleeuwerik	nov	—	—	0	0	0	0	0	1	0
	dec	0	0	0	1	0	0	1	0	3
	feb	—	—	0	0	0	0	0	1	35
Klapekster	nov	—	—	8	5	2	4	1	3	6
	dec	4	2	3	1	5	3	3	3	2
	feb	—	—	4	11	6	3	1	1	2
Barmsijs	nov	—	—	27	1	11	5	4	27	2572
	dec	6	6	12	15	27	5	22	79	1063
	feb	—	—	5	4	29	12	65	105	617
Kruisbek	nov	—	—	0	18	5	318	6	5	82
	dec	4	59	0	6	26	241	4	11	85
	feb	—	—	0	10	28	220	4	4	80

resultaten van het PTT-project.

Binnenkort wordt ook begonnen met de publikatie van samenvattingen van de resultaten in Limosa. Daarmee worden de resultaten voor iedereen toegankelijk, ook voor mensen in landen om ons heen.

Impressie 1986/87

De deelname in 1986/87 was iets beter dan in het jaar daarvoor. Het weer werkte niet erg mee tijdens de tellingen. In november was het de eerste teldagen nog rustig, maar daarna trokken verschillende oceaandepressies over ons land. De december-telling werd door menige teller gekenschetst als te koud en te nat. In februari lag Nederland in de greep van de winter. In dit licht bezien, was de deelname toch verheugend te noemen.

Over de algemene vogelsoorten is nog geen exacte informatie beschikbaar. Gezien de strenge winterse omstandigheden in januari en februari mag men gerust aannemen dat er in deze maanden weinig vogels in Nederland aanwezig zullen zijn geweest. De resultaten van de twee voorafgaande winters met eveneens streng winterweer lieten bij de meeste soorten een teruggang zien. De winterse omstandigheden in 1986/87 zullen waarschijnlijk niet aan een herstel hebben bijgedragen. De tellingen in het volgende seizoen zullen hier uitsluitsel over moeten geven.

Streng winterweer is ook altijd goed voor een aantal leuke waarnemingen. Vanaf begin januari verbleven er veel Strandleeuweriken in het binnenland. Het aantal was zo groot dat deze influx in de PTT-tellingen duidelijk tot uitdrukking kwam (tabel 2). Tijdens de november- en december-telling waren de tellers al wakker geschrokken door Barmsijsen en in mindere

mate Kruisbekken. De resultaten laten zien dat er in november bijzonder veel Barmsijsen in Nederland verbleven. Nadien hebben deze vogels geleidelijk aan ons land verlaten. In november was de Klapekster relatief talrijk. Tijdens de twee volgende tellingen was het aantal weer terug op een normaal winterniveau. Het aantal Kruisbekken lag de gehele winter op een hoog niveau. Wie naar de voorafgaande invasies kijkt (1979 en 1983), ziet in de winter daarvoor reeds een lichte toename van het aantal. Zou het grotere aantal in de afgelopen winter een voorbode zijn van een nieuwe invasie? Dit lijkt speculatief, doch is het niet. Het PTT-project is een monitoring-project. Dat wil zeggen dat de ontwikkelingen in de tijd worden gevolgd. Het volgen van ontwikkelingen heeft niet alleen tot doel om de trend achteraf vast te stellen doch ook om aan de hand van de vastgestelde trend een voorspelling te doen. In de verre toekomst na het praatje van de weerman op het Journaal ook een praatje van de vogelman van SOVON over de aanstaande invasies? In een volgende bijdrage zullen enkele resultaten van de augustus-tellingen worden toegelicht.

Augustus 1987

Wanneer deze *Limosa* op de deurmat, valt is de augustus-telling al weer achter de rug. Het broedseizoen is achter de rug, de vakantie wellicht ook. Wat is er dan leuker om deel te nemen aan de PTT-tellingen. Opgeve voor deelname is mogelijk bij SOVON, Postbus 9201, 6800 HB Arnhem, tel. (085) 452991.

Rob Lensink
(coördinator B-projecten)